UN *VERBUM VIVENDI* LATINESC ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN VEACUL AL XVI-lea: *A VIA*

Adrian CHIRCU
Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca
adichircu@hotmail.com

„*...la langue du XVIe siècle était assez pauvre* [...]*, mais elle avait l'avantage de connaître plusieurs formes héritées du latin et qui ne se sont pas maintenues au delà de cette époque ou qu'on emploie rarement...*" (Densusianu, 1997: 732)

Abstract: In our study, we propose to examine the way in which the verb ***a via*** 'to live' has been preserved in Romanian and used in the religious texts of the XVIth century, by keeping most of its Latin meanings. Our perspective is diachronic; however, sometimes, the discussion will also make reference to synchronic language. Apart from its alternate usage in the texts with the synonym verb ***a custa***, peculiar to the south-eastern part of the Dacian-Romanian territory (Banat-Hunedoara), mention should be made that, during this century and the centuries to come, the abovementioned verb has been progressively replaced by two others: one has been created in the Romanian language, ***a vieţui***, while the other one is a borrowing from Old Slavonic, ***a trăi.***

Keywords: vocabulary, semantics, Latin, Romanian, diachrony, verb, etymology, morphology, life of words.

0. Studiul atent al faptelor vechi de limbă[1] ne permite, fără îndoială, să explicăm păstrarea sau dispariţia unor elemente lexicale de origine latinească din limba română, de-a lungul timpului. După se ştie, elementul latinesc moştenit a fost mult mai numeros odinioară, iar martore rămân, astăzi, dialectele, care conservă un număr semnificativ de cuvinte latineşti. În acest sens, Teofil Teaha (2005: 7) afirmă că „în straturile vii ale limbii, în graiurile locale, continuă să existe numeroase cuvinte mai puţin cunoscute astăzi, dar care aparţin fondului lexical moştenit, în limba română".

1. Revenind la situaţia din limba română veche, ne propunem să analizăm din diverse perspective (etimologică, semantică, lexicală şi morfologică) modul în care era întrebuinţat, în secolul al XVI-lea, verbul *a via*, care cunoaşte şi o formă *a vie*, apropiată de conjugarea latinească.

1.1. Elementul lexical în chestiune a mai fost interpretat de către Ovid Densusianu (1927: 40-42) şi de către Puşcariu (1936: 351-352), lingvişti care n-au luat însă, în discuţie, exemple din cele mai vechi

[1]Acest studiu a fost posibil datorită implicării în cadrul proiectului PN-II-PT-PCCA-2013-4-2062 (*Identificarea şi corelarea conceptelor din manuscrise şi cărţi vechi româneşti, cu ajutorul unei aplicaţii informatice, în vederea dinamizării sociale prin valorificarea producţiei culturale* - MCVRO, derulat la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, cu susţinerea financiară a programului PCCA 2013.

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

monumente de limbă literară românească, ceea ce impune reconsiderarea acestui termen şi urmărirea îndeaproape a mutaţiilor care au avut loc în vocabularul limbii române vechi.

1.2. În limba latină, erau folosite cu aceeaşi accepţiune ‘a trăi’ o serie de verbe, dintre care le-am reţinut pe cele înregistrate de către Virgil Matei (MDRL 2004: 585-586): *advivo, -ĕre; ago, -ĕre; conficio, -ĕre; dego, -ĕre; spiro, -are; sum, esse, fui; tolero, -are; victio, -are; vivo, -ĕre; versor, -versari; concordo, -are; conversor-ari; egeo, -ĕre, secubo, -are; provivo, -ĕre*. Se poate observa că, din bogata serie sinonimică, în limbile romanice, nu s-a moştenit un număr important de continuatori, fapt ce se poate explica prin lărgirea de semnificaţie a verbului *vivo, -ĕre*[2], care, în timp, a dobândit multiple înţelesuri sau le-a cuprins şi pe cele ale sinonimelor sale.

1.3. În perspectivă etimologică, lat. *vīvo, -ĕre* ‘a trăi’ trimite la o formă **vīgvo*: „le *g* est tombé au présent, mais la gutturale reaparaît dans *vic-si, vic-tum* et dans le dérivé *vic-tus*. – Il semble que le latin ait retourné en *vigvo* la forme primitive, qui était **gvīvo*. Sanscrit *gīvāmi* «je vis». Grec *βίσς* «la vie» (pour **γFίσς*). Gothique *qius* «vivant», anglais *quick* «vivant», allemand *queck*.” (DEL 1898: 444)

1.4. Din punct de vedere evolutiv, *a vie* (ulterior a *via*) nu ridică probleme de interpretare, fiind un continuator direct al lat. *vivo*, *vivere*, prezent în toate limbile romanice (it. *vivere*, luog. *biere*, engad. *viver*, friul. *vivi*, fr. *vivre*, prov. cat. *viure*, sp. *vivir*, port. *viver*, REW[3] 9411), urmând, în schimb, un tipar evolutiv specific limbii române (pierderea lui *-v-* intervocalic; cf. lat. *lavare* > (a) *la*; lat. *levare* > (*a*) *lua*, la care se adaugă suprimarea afixului infinitival verbal latinesc *-re*). Ulterior, s-a constituit în limbă şi un derivat al său, *a învia* (< *în* + *via* sau lat. *in vivere*[4]), care s-a specializat semantic, dobândind un înţeles particular.

1.5. În ceea ce priveşte accepţiunile termenului, acesta apare definit în principalele noastre lucrări lexicografice, după cum urmează: în TDRG III (2005: 883), este explicat ca: I. Beleben, lebendig, machen, leben lassen. II. Leben; Resmeriţă DESLR (1924: 899) se mulţumeşte doar să-l menţioneze ca fiind format de la vorba *viu*: a fi viu, a vieţui; În CADE (2010: 1482), se consideră că avem un verb arhaic, al cărui înţeles este 1. a trăi, a vieţui şi care a fost reintrodus în limba literară. 2. A face, a lăsa să trăiască, a da viaţă; Scriban (2013) nu-l menţionează, iar, în DEX (2016: 1317), care reia informaţiile din DLRM (1958), DLRLC (1955-1957) şi DEX (1975), verbul *a via* are accepţiunile: 1. (Înv.) a avea viaţă; a trăi, a vieţui, a exista ◊ (Despre sentimente, gesturi, atitudini) a dura, adăinui; în MDA IV (2003: 1248), sunt precizate sensurile întâlnite şi în DLR XVIII (2010: 438), care conţine ample descrieri ale vechilor semnificaţii, puternic ancorate în sfera limbajului religios.

---

[2] Pentru alte valori semantice ale verbului latinesc *vivo, vixi, victum, ĕre*, a se vedea Gaffiot DLF (1967 : 1687-1688).

[3] A se vedea şi Puşcariu EWRS 1915 (1975 : 179).

[4] Puşcariu EWRS (1975 : 179) remarcă anumite concordanţe cu limbile romanice : it. *avvivare*, prov. cat. sp. port. *avivar*.

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

Pentru autorii DLR XVIII (2010), accepţiunile sunt: I. (Astăzi rar; despre fiinţe) A vieţui („*Totu ucigătoriu iaste omul acesta cela ce mîntui noi de mare, osînda a vie nu-lu lăsă.*”, CV, 48v). 2. (Învechit cu determinări modale) A vieţui („*De păcatu părăsimu-nă şi cu dereptate se viemu*.”, CV, 75v). 3. (Învechit; de obicei cu determinări nume de persoane sau cu echivalente ale acestora introduse prin prep. „cu”) a vieţui („*Cel ce cu vedearea şi cu audzul dereptu viia întru ei, dzi de dzi sufletul dereptului cu fărădeleage lucrurele munciia*.”, CV, 86v). 4. (Învechit; cu determinări locale) A vieţui („*Toţi ceia ce viia întru Asiia se audză cuvîntul Domnului Iisus*.”, CV, 2v). 5. (Învechit, rar; cu determinări introduse prin prep. „cu” sau „de”) A se hrăni („*Nu numai cu pîine viiază omul, ci şi cu tot cuvîntul de iase din gura lui Dumnezeu*.”, N. Test. 1648). 6. (Astăzi rar) A se menţine, a dura, a dăinui („*Printr-înşii* [fii] *viază familia şi nu să stinge*.”, Pravila 1814). II (În limbajul bisericesc; învechit) a se scula din morţi; *a învia* („*Vie-vor* (*învie-vor*) *morţii şi scula-se-vor cine-su în mormente*.”, Psalt. Sch. 509). 2. A ţine în viaţă, a face să fie viu („*Nu postămpim de tire, vii-nă, şi numele tău chiemămu.*”, Psalt. Sch.264).

1.6. Din cele expuse, rezultă că acest verb făcea parte din vocabularul fundamental al limbii române vechi, fiind atestat încă din primele scrieri („*...iară carei se tem de Domnul şi viază pre învăţăturile lui, au slavă şi bogăţie în casele lor...”*, C, EV, p. 26) şi fiind întrebuinţat alături de derivatul său factitiv *a învia* („*Domnul Dumnezeu, şi învise den mormînt a treia zi, şi noi, ce-am fost muriţi în păcate, cu nusul ne-au înviat*.”, C, EV, 218, p. 199), cu o semnificaţie diferită însă ‘a reveni sau aduce la viaţă după ce a murit’ (DEX 2016: 616).

1.7. Într-o serie de interpretări etimologice, Sextil Puşcariu (1927: 704-705) discută pe marginea verbului *a învia*[5], afirmând că acesta „ar putea fi un derivat românesc din *viu*, dar care s-ar putea reduce şi la un factitiv **invivare*. Alături există şi forma fără prefix *via*, care are înţeles intranzitiv („a trăi”) şi care, din punct de vedere formal, ar putea continua un **vivēre* (cu un schimb obişnuit de conjugare), întocmai ca mai sus amintitul *scria* < **scribēre* < *scribere*).”

1.8. Densusianu (1927: 41) consideră că descendenţii lat. *vivere, a via, a vie*, cunosc, în secolul al XX-lea, o întrebuinţare dialectală, fiind tot mai mult mai mult concuraţi de verbul de origine slavă a *trăi*, îndepărtarea verbului de origine latinească datorându-se unei omonimii întâlnite în limba veche, şi anume, la prezent (indicativ şi conjunctiv), cu o formă a verbului *a veni* [(*să*) *vie*)]. Oricum, Densusianu (1927: 42) e precaut, afirmând că nu avem de-a face cu un fenomen generalizat, căci „în Banat şi într-o parte a Haţegului, unde există forma *să viñie* < lat. *veniat*, nu a intrat în conflict cu *vie = a trăi*, deoarece aci un asemenea conflict nu-şi avea raţiunea ca să se producă.”

[5] Pentru formele gramaticale ale acestui verb, în veacurile al XVI-lea şi al XVII-lea, a se vedea Zamfir I (2005: 128-137).

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

1.9. La rândul său, Sextil Puşcariu (1936: 351-352) reia şi el discuţiile în linia avută în vedere de către Densusianu (1927), fără însă a aduce exemple concrete din paginile vechilor texte româneşti. Puşcariu se limitează la constatarea că „în textele noastre vechi, întâlnim foarte adesea pe *a vie,* din lat. *vivere*, pentru noţiunea pe care o redăm azi prin 'a trăi'. Când a înlocuit acest slavism vechiul cuvânt de origine latină? Atunci când *ń* începuse să se prefacă în *i*, când în textele noastre vechi grafia *vińe* începe să dispară, când deci *viu* din *vivo* şi *vie* din *vivere* sau *vivat* deveni omonim cu *viu* din *venio* şi *vie* din *veniat*, cu alte cuvinte, împrumutul de origine *trăi* n-a înlocuit cuvântul străvechi *vie*, fiindcă slavii exercitau asupra noastră o influenţă atât de puternică de ne-au impus cuvintele lor şi pentru noţiuni primordiale (cum e cea de 'vivere'), ci fiindcă vechiul cuvânt *vivere* s-a îmbolnăvit în urma legilor fonologiei noastre şi trebuia înlocuit."

1.10. Există şi situaţii mai puţin frecvente în care, în acelaşi text, avem omonimia amintită: „*Cela ce vie în ceriu rîde-ş de ei şi Dum*[nez]*eu rîde-ş de ei.*" (Coresi, Psalt. 1577, 1v, p. 36), „*Adecă vruiu porîncitele tale, cu dereptatea ta învie-mă, şi să vie spre mine milostea ta, Doamne, spăsenie ta*" (Coresi, Psalt. 1577, 234v, p. 502), „*Fie curtea lor pustie şi în satele lor nu fie cine va vie*." (Coresi, Psalt., 1577, 127r, p. 287). Pe lângă semnificaţia contextuală, un rol importat îl au prepoziţiile locative ce permit o interpretare adecvată a valorii verbului *a veni*. În plus, verbul *a via* e static, iar verbul *a veni* e dinamic, valori care ne pot ajuta să decelăm adecvat sensul adecvat al formelor verbale omonime la prezent.

2. Credem că argumentele invocate de către Densusianu (1927) şi de către Puşcariu (1936) sunt justificate, dar ar trebui aduse şi unele argumente de ordin gramatical, care au rolul de dezambiguiza omonimia invocată, aspect observabil în situaţiile în care se ezită în selectarea unor morfeme specifice verbului.

2.1. Este vorba, în primul rând, despre existenţa în structura formelor de prezent[6] a sufixului gramatical *-ez*, care se ataşează bazei derivative, evitându-se, astfel omonimia amintită, mai ales că acest sufix nu poate apărea la verbele de conjugarea a IV-a (*a veni*). Implicarea elementelor purtătoare de semnificaţe gramaticală în dezambiguizarea unor omonimii e întâlnită şi în alte situaţii, de pildă *a săra* (*sărez*) / *a sări* (*sar*).

O situaţie similară întâlnim şi la un alt verb de conjugarea a III-a *a scrie,* care prezintă şi el oscilaţii în folosirea unor morfeme gramaticale (Gheţie ILRV, 1995: 132), fie în texte în care apare *a via,* fie în texte în care acesta nu este înregistrat: „*Şi dzise Domnul lu Moisi: scriadză în carte aceasta pre pomeană şi o meeşte urechilor lu Iosie...*" (PO, cap. 18, 14, p. 237), „*Ishod, în care scrie Moisi cum au dus afară Domnedzeu pren Moisi...*" (PO, p. 4).

[6] Pentru alte detalii, a se vedea Minuţ (2002), *passim*, şi Frâncu (2009: 84-85). Acesta din urmă consideră că trecerea la conjugarea I poate fi observată mai ales la timpurile derivate din tema prezentului şi că „*inovaţia era mai răspândită şi mai evoluată în varianta bănăţean-hunedoreană decât în varianta sud-transilvăneană-muntenească (reprezentată de textele coresiene)* " (Frâncu 2009: 85).

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

2.1.1. Astfel, textele din secolul al XVI-lea vin în sprijinul argumentelor aduse de noi în favoarea implicării informaţiilor de ordin morfologic[7], ceea ce sugerează că, adesea, erau greu de confundat verbul *a via* cu *a veni*. De exemplu, la Coresi, verbul *a via,* la formele de prezent, apare cu sufix gramatical[8]: *...iară care se tem de Domnul şi viază pre învăţăturile lui...*" (C, EV, p. 16), „*Şi zice şi Solomon: Derepţii în vecie viază*." (C, EV, p. 102), „*derep ce Duhul lu Dumnezeu viază întru voi*." (C, L, p. 245).[9]

2.1.2. Exemple asemănătoare se pot identifica şi într-un text de provenienţă bănăţean-hunedoreană: „*...toţi feciorii care vor naşte aruncaţi-i în apă şi toate carele-s feate lăsaţi să viadze.*" (PO, p. 182), „*Ce să nu cumva să tinză mâna sa şi să ia şi den lemnul vieţei şi să mănânce şi să viadză*." (PO, p. 21). Referitor la celelalte timpuri, omonimia gramaticală de la prezent este anulată, situaţie evidentă, de pildă, la timpurile trecute: „*...şi cumva să nu dzici tu că nu e păcat că au viat ei aşa şi-s sfinţi, ce ia aminte acum când au ei viiat aşa leage lui Domnezeu n-au fost dat afară...* " (PO, p. 21), iar o omonimie la timpurile trecutului nici nu intră în discuţie, căci formele sunt diferenţiate (a se vedea, de pildă, timpurile care au în structura lor un participiu: *viat* (*viiat*[10]) („*Încă iară să se leapede cine va fi viat în ceastă lume viaţa lui*", C, EV, 67, p. 69) / *venit* „*Că această lumină întru lume venit-au, să lucrăm lucru luminat la vreamea...*", C, EV, 189, p. 174).

2.1.3. Apariţia sa, la sfârşitul secolului al XX-lea, în presa scrisă, se datorează adesea unor nevoi de ordin stilistic (vezi DLR XVIII 2010: 440: „*Satul primordial al Europei...viază ca nicăieri în Maramureşul Transilvaniei*.", România literară, nr. 52, 1981) sau influenţei limbii scrierilor vechi asupra învăţaţilor din provinciile româneşti, în special în veacul al XIX-lea.

3. La cele prezentate în legătură cu verbul *a via*, trebuie adăugate şi faptul că, în epoca veche, mai erau folosite şi alte trei verbe cu înţeles asemănător, *a custa („Custă şi Sit 105 ani şi născu Enos. 7. Şi custă Sit, deaca născu Enos, 8 sute şi 7 de ani şi născu feciori şi feate.",* PO, p. 25*), a vieţui („Că să vor şi vieţui, şi să ară şi muri, vii vor fi carii împlu sfînta învăţătură a lui...",* C, EV, 386, p. 348*)* şi *a trăi („Iară bine iaste, fraţii miei, a ne dojăni aicea şi să ne curăţim, pînă trăim în lumea aceasta, de toate păcatele.*", C, EV, 60, p. 62), toate ilustrând bogăţia sinonimică a limbii române de odinioară.

---

[7] Pentru discuţii privitoare la formele verbului *a via*, vezi şi Zamfir I (2005: 120-127).

[8] Sextil Puşcariu (EWRS 1975 : 179) menţionează şi pentru aromână o formă cu sufix *yiedzu*, ceea ce sugerează că inovaţia e timpurie, de dinaintea separării dialectelor sud-danubiene (megl. *ghies*). A se vedea şi Papahagi (DDA 2013 : 620), unde avem *ɤiedzŭ* („*va s'nă ɣiadză trăpură*" 'o să ne învieze corpurile'.)

[9] Ovid Densusianu (1997: 548) observă că unele verbe de grupa I-a „*montrent un aspect particulier à cause de l'infix -ez, etc. qui leur est ajouté*", printre care îl aminteşte şi pe *a via* (*a vie*), reperat în textele epocii.

[10] Vezi mai sus exemplul din (PO, p. 25).

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

3.1. *A custa* a fost discutat şi de către Densusianu (1927: 80-84), care considera că acest verb „duce o existenţă efemeră şi precară în unele regiuni dialectale” din zilele noastre, situaţie care o reflectă, într-un anumit fel, pe cea din urmă cu câteva secole. Ovid Densusianu observă că acest din urmă verb „reproduce fidel latinul *constare* = a sta mai mult timp la un loc, a dăinui, a dura, a rămâne neschimbat, a ţine înainte.” (1927: 84).

3.1.1. Enunţurile de mai jos susţin această afirmaţie şi am selectat, spre exemplificare, următorul pasaj din *Palia de la Orăştie*: „*Adam custă 130 de ani şi făcu feciori pre chip şi asămănătura lui şi chiamă numele lui Sit. 4. Şi fură dzilăle lu Adam, deacă născu Sit, 8 sute de ani şi făcu feciori şi feate. 5. Şi fu toate vreame vieţiei lu Adam 9 sute şi 30 de ani şi muri.6. Custă şi Sit 105 ani şi născu Enos. 7. Şi custă Sit, deaca născu Enos, 8 sute şi 7 de ani şi născu feciori şi feate. 8. Şi fure toate zilele lu Sit 9 sute 12 de ani şi muri.9. Şi custă Enos 90 de ani şi născu Cainam, 10. după carui născutul custă 8 sute 15 ani şi făcu feciori şi feate. 11. Şi fură toate zilele lu Enos 9 sute 5 ani şi muri. 12. Şi custă Cainam 70 deani şi făcu Malaliil. 13. Şi custă Cainam, deaca făcu Malaliil, 8 sute 40 de ani, şi făcu feciori şi feate etc.*” (PO, p. 25)

3.1.2. La Corbea (2001: 545), *vivo, -is, -vi, -ere* este tălmăcit prin *vieţuiescu, trăiescu, custu*, ceea ce sugerează o reducere a întrebuinţării lui *a via* pe la 1700, dar şi că aria de răspândire a termenului *a custa* era mai largă, din moment ce Corbea îl cunoştea. Astăzi, acest termen caracterizează graiurile bănăţene şi, mai puţin, alte graiuri. Teofil Teaha îl menţionează şi în Crişana, pe Valea Crişului Negru (1961: 219), în localitatea Călugări, cu înţelesul de ‘să te ţină în viaţă’.

4. Apariţia verbului *a vieţui*, pornind de la o bază derivativă latinească (*viaţă* + *-ui*) este greu de explicat logico-semantic, căci, deja, în limba română, erau prezente două verbe de origine latină şi unul de origine slavă. Probabil că verbul *a via*, cu sinonimele sale, *a custa* şi *a trăi*, nu acopereau întru totul semnificaţiile unor verbe latineşti pierdute şi, de aceea, s-a simţit nevoia de a inova şi de a compensa anumite pierderi lexico-semantice latineşti. De altfel, se poate observa în (C, EV) că *a trăi* nu cunoştea o întrebuinţare largă (doar o singură formă), pe când *a vieţui* cunoaşte un număr ridicat de ocurenţe (peste 25 de forme verbale), aspect care justifică, într-un anume fel, pătrunderea înceată a elementului slav în limbă.

4.1. De fapt, în coloanele, DLR XVIII (2010: 513-514), se poate urmări dinamica sensurilor acestui nou verb ivit pe tărâmul limbii române, în multe situaţii concurându-l mai ales pe *a trăi*: 1. (despre fiinţe) a fi viu, a fi în viaţă; a-şi duce existenţa; a trăi, a fi, a exista (rar) a fiinţa, (astăzi rar) a via, (învechit) a custa; (în limbajul bisericesc; despre drept-credincioşi) a dobândi viaţa veşnică. 2. (cu determinări modale) a-şi duce, a-şi petrece viaţa într-un anumit fel, în anumite condiţii, într-un anumit mediu etc.; a avea o anumită conduită, a se comporta într-un anumit fel; (învechit) a via. 3. (de obicei, cu determinări reprezentând nume de persoane sau cu echivalente ale acestora introduse prin prepoziţia cu). 4. (cu determinări

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

locale) a-şi petrece viaţa sau o parte din viaţă într-un anumit loc; a-şi avea domiciliul, a fi stabilit cu locuinţa undeva; a locui, a sălăşui, a trăi. 5. (cu determinări modale sau instrumentale) a-şi procura cele necesare traiului, a-şi câştiga existenţa, a se întreţine (din ceva), a trăi. 6. A continua să existe, să dureze, să se menţină.

5. Cât despre verbul de origine slavă, *a trăi*, acesta a fost, mai degrabă, introdus prin slavona bisericească, izbutind, ulterior, să se impună şi în limba populară, concurându-l, la un moment dat, atât pe *a via*, cât şi pe *a vieţui*. În general, semnificaţiile acestuia sunt apropiate de cele înregistrate în DLR XVI (2010: 522-525), însă, pentru o mai mare obiectivitate de analiză, redăm şi accepţiunile acestui verb de superstrat: 1. Intranz. (despre fiinţe) a fi viu, a fi în viaţă; a exista, a vieţui, (învechit) a custa. 2. (adesea urmat de determinări modale) a-şi duce, a-şi petrece viaţa într-un anumit fel, a duce un anumit trai; (învechit, rar) a obârşi, (regional) a pătuli, a păula. 3. intranz. (de obicei cu determinări locale) a sta, a fi stabilit undeva, a locui. 4. intranz. a-şi petrece viaţa împreună cu cineva; a convieţui; a-şi duce viaţa în preajma, în societatea cuiva. 5. intranz. (urmat de determinări introduse prin prep. din, de la, cu etc., cu sens instrumental sau modal) a-şi procura cele necesare traiului, a-şi câştiga existenţa, a se întreţine. 6. Intranz. A continua să existe, a dura, a se menţine, a dăinui, a se perpetua. 7. tranz. fig. A simţi cu intensitate, a participa emotiv (la...).

5.1. Analizând intrările dicţionar, se poate observa că autorii DLR (2010), pentru verbul *a trăi*, nu reţin şi semnificaţia *a via*, ceea ce sugerează că aceste două verbe aveau, într-o oarecare măsură, sensuri diferite şi că verbul *a trăi* e mai apropiat ca semnificaţie de verbul *a vieţui*. La rândul său, verbul *a via* este mai mult ancorat semantic în realitatea imediată, iar verbul *a trăi* este, mai degrabă, durativ. Această constatare a noastră are însă caracter general, iar nu exclusivă, căci, uneori, sunt contexte în care semnificaţiile totuşi se întâlnesc.

5.2. În vechile texte din veacul al XVI-lea pe care le-am consultat: *Catehismul lui Coresi* (TR 1982), *Pravila lui Coresi* (TR 1982), *Fragmentul Todorescu* (TR 1982), *Glosele Bogdan* (TR 1982), *Prefeţe şi epiloguri* (TR 1982), DÎ (1979), CS (1993), PH (2005), Prav. 1581 (1971), TS (1971), MI (1977), CP[1] (1976), C, TETR[2] (1963), PS (1916), PO (1968), CL (1930), C, EV (1915), se poate observa că verbul *a trăi* fie lipseşte, fie era rar folosit, de unde putem presupune că a intrat mai târziu în limbă, venind dinspre limbile slave din grupul sudic, iar folosirea verbului discutat în acest studiu (*a via*) era una comună, în ciuda omonimiilor contextuale cu verbul *a veni*.

6. Demersul întreprins confirmă încă o dată că influenţa slavă nu a fost una intensă dintru început, căci ceea ce li se dezvăluie specialiştilor în textele vechi este rezultatul unor acumulări lexico-semantice succesive anterioare (Rosetti, 1954, 1956; Mihăilă, 1960), adesea greu de sesizat, însă putem afirma că, din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, influenţa slavă scade, cedând loc altor influenţe (Gheţie, 1997: 377-421; Chivu 2000: 74-143), care vor contribui succesiv la lărgirea inventarului lexical românesc.

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

Faptele ilustrate în acest studiu vin să întărească afirmaţiile Floricăi Dimitrescu (2014: 10), care susţine că se pot „urmări sensul/sensurile, etimologia, cantitatea etc. unor cuvinte [...], totul determinat de tipul de texte prezente predominant în sec. al XVI-lea, cele cu caracter bisericesc."

Bibliografie

a) *Studii*:

CHIVU, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

DENSUSIANU, Ovid, 1997, *Histoire de la langue roumaine*, tomes I (*Les origines*) et II (*Le seizième siècle*), ediţie critică şi note de V. Rusu, prefaţă de B. Cazacu: Bucureşti: Editura „Grai şi Suflet – Cultura Naţională".

DENSUSIANU, Ovid, 1927, *Lexicul secolului XVI*, curs ţinut la Facultatea de Litere şi Filosofie: Universitatea din Bucureşti.

DIMITRESCU, Florica, 2014, *Din lexicul limbii române vechi, şi nu numai*, Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

FRÂNCU, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi* (1521-1780), Iaşi: Editura Demiurg.

GHEŢIE, Ion (coord.), 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche* (1532-1780), autori: Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru şi Mirela Teodorescu, Bucureşti: Editura Academiei Române. (ILRV)

MIHĂILĂ, G., 1960, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti: Editura Academiei Române.

MINUŢ, Ana-Maria, 2002, *Morfosintaxa verbului în limba română veche*, Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi.

PUŞCARIU, Sextil, 1936, „Pe marginea cărţilor (V)", in: *Dacoromania*, VIII (1934-1935), Cluj, pp. 276-358."

PUŞCARIU, Sextil, 1927, „Etimologii", in: *Dacoromania*, IV (1924-1926), partea a II-a, Cluj, pp. 641-738.

ROSETTI, Al., 1956, *Limba română în secolele al XIII-lea – al XVI-lea*, Bucureşti: Editura Academiei Române.

ROSETTI, Al., 1954, *Influenţa limbilor slave meridionale asupra limbii române* (sec. VI-XII), Bucureşti: Editura Academiei Române.

TEAHA, Teofil, 2005, *Cuvinte latineşti moştenite în graiurile româneşti* actuale, Bucureşti: Editura Academiei Române.

TEAHA, Teofil, 1961, *Graiul din Valea Crişului Negru*, Bucureşti: Editura Academiei Române.

ZAMFIR, Dana-Mihaela, 2005-2007, *Morfologia verbului în dacoromâna veche* (secolele al XVI-lea – al XVII-lea), vol. I-II, Bucureşti: Editura Academiei Române.

b) *Dicţionare*:

BRÉAL, Michel; BAILLY, Antoine, 1898, *Dictionnaire étymologique latin*, quatrième édition, Paris: Librairie Hachette. (DEL)

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

CANDREA, I.-A; ADAMESCU, Gh., 2010, *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, 1 (*Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* (1) de I.-Aurel Candrea), ediţie anastatică îngrijită şi prefaţată de I. Oprişan, Bucureşti: Editura Saeculum I.O. (CADE)
CORBEA, Teodor, 2001, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, ed. Alin-Mihai Gherman, Cluj-Napoca: Editura Clusium. (DLVI)
COSTINESCU, Mariana et *alii*, 1987, *Dicţionarul limbii române literare vechi*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. (DLRLV)
***, 2016, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţie revăzută şi adăugită, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX)
***, 2010, *Dicţionarul limbii române*, tomurile XVI (T) şi XVIII (V-vizurină), Bucureşti: Editura Academiei Române. (DLR)
***, 1956, *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, vol. II (D-L), Bucureşti: Editura Academiei Române. (DLRLC)
***, 1958, *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti: Editura Academiei Române. (DLRM)
GAFFIOT, Félix, 1967, *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire Latin-Français*, nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert, Paris: Éditions Hachette. (DLF)
MATEI, Virgil, 2004, *Dicţionar român-latin*, Bucureşti: Editura Paideia. (MDLR)
MEYER-LÜBKE, W., 2009, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 7. unveränderte Auflage, Heidelberg: Universitätsverlag Winter. (REW)
***, 2003, *Micul Dicţionar Academic*, volumul IV (Pr-Z), cuvânt înainte de Eugen Simion, prefaţă de Marius Sala, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic. (MDA IV)
PAPAHAGI, Tache, 2013, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, édition anastatique, editori Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Bucureşti: Editura Academiei Române. (DDA)
PUŞCARIU, Sextil, 1975, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, zweite. unveränderte Auflage, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1975. (EWRS)
RESMERIŢĂ, Alexandru, 1924, *Dicţionarul etimologico-semantic al limbei române*, Craiova: Institutul de Editură «Ramuri». (DESLR)
SCRIBAN, August, 1939, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi: Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”. (Scriban)
TIKTIN, H., 2005, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Band III (P-Z), Cluj-Napoca: Editura Clusium. (TDRG)

c) *Corpus*:

***, 1981, *Codicele voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti: Editura Minerva. (CV)

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)

***, 1993, *Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti: Editura Academiei Române. (CS)

CORESI, 1914, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I (Textul), Bucureşti: Atelierele Grafice Socec & Co. (C, EV)

CORESI, 1930, *Lucrul apostolesc*, ediţie de Ion Bianu, Bucureşti: Tiparul Cultura Naţională. (CL)

CORESI, 1976, *Psaltirea slavo-română* (1577) în comparaţie cu Psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589, text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Bucureşti: Editura Academiei Române. (Coresi, Psalt. 1577)

CORESI, 1963, *Tetraevanghel* (Braşov 1560-1561), comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti (1574), ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti: Editura Academiei Române. (C, TETR^2)

***, 1979, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru, introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti: Editura Academiei Române. (DÎ)

***, 1971, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* (1551-1553), studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici, studiu introductiv istoric de L. Demény, Bucureşi: Editura Academiei Române. (TS)

***, 1977, *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie, Bucureşti: Editura Academiei Române. (MI)

***, 1968, *Palia de la Orăştie* (1581-1582). Text – Facsimile – Indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti: Editura Academiei Române. (PO)

***, 1971, *Pravila ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti: Editura Academiei Române. (Prav. 1581)

***, 1916, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII, traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I. A. Candrea, vol. I-II, Bucureşti: Atelierele Grafice Socec & Co. (PS)

***, 1982, *Texte româneşti din secolul al VI-lea*. I. Catehismul lui Coresi, II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Todorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefeţe şi epiloguri*, ediţii critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheţie, Bucureşti: Editura Academiei Române. (TR)

BDD-A24369 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:15 UTC)